

Mariusz Nowak

Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń

mnowak@doktorant.umk.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5307-8958>

Dokument elektroniczny w postępowaniu cywilnym

<http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2022.036>

1. Wprowadzenie

Wykorzystywanie elektronicznego materiału dowodowego jest coraz powszechniejsze. Regulacja prawna dokumentów elektronicznych wydaje się jednak niewystarczająca, co może być problematyczne przy dokonywaniu oceny elektronicznych środków dowodowych przez sąd w postępowaniu cywilnym. W ramach niniejszego artykułu przeanalizowano więc teoretyczne i praktyczne aspekty dokumentu. Zbadano definicje dokumentu, kopie dokumentu, definicje dokumentu elektronicznego i moc dowodową dokumentu sporządzonego w postaci elektronicznej. Na podstawie dokonanej analizy można sformułować wniosek, że istnieje uzasadniona potrzeba dopracowywania i ulepszania zasad wykorzystywania dokumentów elektronicznych przez strony oraz ich przeprowadzania, a także oceny przez sąd.

Reformy prawa cywilnego i postępowania cywilnego, wprowadzające nowe rozwiązania, przyczyniły się do zwiększenia skuteczności dokumentów elektronicznych¹. Nadal jednak istnieje wiele problematycznych kwestii, które nie zostały rozwiązane. Potrzebne jest

¹ Zob. art. 78¹ § 2 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny

określenie kryteriów oceny dokumentów sporządzanych w postaci elektronicznej. Za zasadne należy również uznać sformułowanie wytycznych w zakresie badania dokumentów elektronicznych przez sąd. Podjęcie tych kwestii wydaje się więc niezbędne dla dalszego rozwoju instytucji dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym.

2. Dokument w postępowaniu cywilnym

Niemożliwe byłoby omówienie problematyki dokumentu elektronicznego bez analizy definicji dokumentu. W Kodeksie postępowania cywilnego nie zawarto pojęcia dokumentu, aczkolwiek możliwe jest stosowanie definicji wskazanej w prawie materialnym na gruncie prawa procesowego.

Jako pierwszy zdefiniował dokument Maurycy Allerhand, który utożsamiał dokument z przedmiotem wyrażającym pewną myśl, przy czym bez znaczenia jest to, z jakiego materiału został on wykonany i jakich środków użyto do jego wytworzenia². Marian Waligórski zajął podobne stanowisko, do dokumentów zaliczał m.in. fotografie i projekcje kinematograficzne³. Przedstawiciele późniejszej literatury definiowali dokument dość wąsko i utożsamiali go z przedmiotem pokrytym pismem (formą pisemną)⁴. Władysław Siedlecki wskazywał, że zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego dokument powinien oznaczać uzewnętrż-

(tekst jednolity: Dz.U. z 2022 r. poz. 1360, dalej: k.c.), zrównujący oświadczenie woli w formie elektronicznej z oświadczeniem woli w formie papierowej.

² Zob. M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego – komentarz*, Warszawa 1932, s. 282 i n.

³ Zob. M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 403 i n.

⁴ Podobnie M. Jesion, *Dowód z elektronicznego dokumentu prywatnego*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2019, nr 1, http://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/122484/PDF/01_Dowod_z_elektronicznego_dokumentu.pdf (dostęp: 9.12.2021 r.), s. 4; podobnie również M. Rusiński, *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle znowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 2, s. 3.

nienie wiadomości lub myśli poprzez pismo⁵. Taki pogląd podzielali Tadeusz Ereciński i Włodzimierz Berutowicz⁶. Najwięcej definiował dokument Krzysztof Knoppek, który wskazywał, że do zachowania formy dokumentu konieczny jest również podpis wystawcy⁷.

Wprowadzając art. 77³ k.c. ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469, dalej: zmkpc15), ustawodawca słusznie i jednoznacznie opowiedział się za definicją dokumentu *sensu largo* i taka też koncepcja powinna znajdować zastosowanie i odzwierciedlenie w nauce, a także praktyce⁸. Zmkpc15 wprowadziła również art. 243¹ k.p.c. i zmodyfikowała art. 308 k.p.c.⁹ Ustawodawca w Kodeksie postępowania cywilnego podzielił dokumenty na dokumenty składające się z tekstu i dokumenty, które zawierają treść inną niż tekst (zob. art. 243¹ k.p.c. oraz art. 308 k.p.c.). Wychodząc naprzeciw problemom i potrzebom, ustawodawca wskazał nową definicję dokumentu oraz dopuścił nową formę dokonywania czynności prawnej, co mogło pomóc w rozwiązaniu niektórych problemów praktycznych. Nastąpiła więc zmiana pojęciowa definicji dokumentu, która jednak nie jest uwzględniana przez sądy.

⁵ Zob. W. Siedlecki, *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1977, s. 267.

⁶ Zob. Z. Resich, *Postępowanie dowodowe*, w: *System prawa procesowego*, t. 2, red. Z. Resich, W. Berutowicz, Warszawa 1987, s. 198; zob. również W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1983, s. 122; zob. także T. Ereciński, *Z problematyki dowodu z dokumentów w postępowaniu cywilnym*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Z. Resicha*, red. T. Ereciński, Warszawa 1985, s. 77.

⁷ Zob. K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993, s. 35.

⁸ Jak wskazano w uzasadnieniu, treść dokumentu może zostać dowolnie ujawniona (m.in. pismo, obraz, dźwięk) i utrwalona na każdym nośniku (np. papier, plik), a także za pomocą dowolnych środków (długopis, smartfon, komputer) (zob. Uzasadnienie rządowego projektu o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2678, s. 66).

⁹ Zob. ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jednolity: Dz.U. z 2022 r. poz. 1692), dalej: k.p.c.

3. Rodzaje kopii dokumentu w świetle aktualnie obowiązujących przepisów Kodeksu postępowania cywilnego

Kodeks postępowania cywilnego wielokrotnie posługuje się pojęciem odpisu oraz uwierzytelnionego odpisu (zob. np. art. 89 § 1 k.p.c.), jednak go nie definiuje¹⁰. W zależności od autora odpisu, a także od tego, czy mamy do czynienia z odpisem kwalifikowanym lub zwykłym, podpisowi na takim odpisie będzie przypisywana różna moc. Przez odpis kwalifikowany należy rozumieć odpis uwierzytelniony przez notariusza, radcę prawnego lub adwokata, który jest pełnomocnikiem strony. Taki odpis będzie miał status dokumentu urzędowego (zob. art. 129 § 3 k.p.c.).

Można też wyróżnić odpisy zwykłe, czyli odpisy uwierzytelnione przez podmioty lub osoby, które nie posiadają uprawnień do sporządzania klauzuli. Takim podmiotem może być np. radca prawny albo adwokat, który nie występuje w konkretnej sprawie w charakterze pełnomocnika, strona postępowania lub bank, który sporządza odpis dokumentu na podstawie przepisów wykonawczych do art. 101 Prawa o notariacie¹¹. Tak sporządzone odpisy nie stanowią dokumentów urzędowych (ponieważ nie spełniają przesłanek zawartych w art. 129 k.p.c.), ale naniesienie na nie podpisu (łącznie z uzupełniającymi klauzulami, np. „za zgodność”) powoduje, że zyskują one określony charakter prawny. Odpis zwykły będzie stanowił dokument prywatny (w rozumieniu art. 245), więc będzie korzystał z jednego domniemania – że pochodzi od osoby, która go wystawiła¹².

¹⁰ Odpis jest kopią dokumentu lub przepisaniem tekstem oryginału (zob. *Słownik PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/odpis.html>, dostęp: 13.06.2022 r.; zob. również *Wielki słownik języka polskiego*, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/35547/odpis/3940090/kopia>, dostęp: 13.06.2022 r.), kopia zaś dokładnym odtworzeniem oryginału (zob. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/kopia.html>, dostęp: 13.06.2022 r.).

¹¹ Wyrok SO z dnia 8 stycznia 2019 r., III Ca 1708/18, Legalis nr 2069976.

¹² *Ibidem*.

Poza odpisami kwalifikowanymi i zwykłymi można również wyróżnić kopie nieopatrzone podpisem¹³. Sposobów na odzwierciedlenie oryginału jest wiele, a co za tym idzie – w postępowaniu cywilnym możemy mieć do czynienia z różnymi kopiami dokumentu, np. kopia dokumentu w formie rękopisu opatrzona podpisem, poświadczona kserokopia, niepoświadczona kserokopia, fotokopia, skan i inne.

4. Dowód z kserokopii dokumentu i jego moc dowodowa

Kserokopia to papierowa „odbitka” dokumentu. Wykorzystywanie, przeprowadzanie i ocena niepoświadczonej kserokopii (zarówno dokumentu konstytutywnego, jak i deklaratywnego) w praktyce postępowania cywilnego wydają się stwarzać problemy interpretacyjne. Podpisana kserokopia będzie stanowiła dokument prywatny w rozumieniu art. 245 k.p.c., jednak w zależności od wystawcy dokumentu (autora informacji) i od tego, czy podpisze się pod nią podmiot uprawniony do sporządzania klauzul – art. 244 k.p.c., autor informacji w niej zawartej – art. 245 k.p.c., czy osoba trzecia (zob. art. 253 k.p.c.), różne przepisy znajdą do niej zastosowanie, będzie korzystać z odmiennych domniemań i inna będzie jej moc dowodowa¹⁴.

Dyskusje oraz rozbieżności co do sposobu rozumienia dokumentu w postępowaniu cywilnym nie ograniczały się wyłącznie do sfery naukowej i dotyczyły również praktycznego stosowania prawa, przy czym istota problemu (czy też sporu) pozostawała podobna. Wąskie rozumienie dokumentu uzyskało silne poparcie w praktyce i stworzyło ugruntowaną linię orzeczniczą, co skutkowało tym, że utożsamiano go z przedmiotem pokrytym tekstem i opatrzonym

¹³ Ibidem.

¹⁴ Odpis kwalifikowany to odpis uwierzytelniony przez notariusza, radcę prawnego lub adwokata, który jest pełnomocnikiem strony – odpis posiadający status dokumentu urzędowego; odpis zwykły stanowi odpis uwierzytelniony przez podmioty lub osoby, które nie posiadają uprawnień do sporządzania klauzuli; niepoświadczona kserokopia – kopia (odpis) nieopatrzona podpisem.

podpisem wystawcy¹⁵. Uznawano, że niepoświadczona kserokopia nie jest dokumentem, nie może zastąpić dokumentu, nie ma mocy dowodowej i nie może stanowić podstawy dokonywania ustaleń faktycznych.

Na mocy zmkpc15 wprowadzono m.in. definicję dokumentu, a także zmieniono art. 308 k.p.c. W całym postępowaniu cywilnym nastąpiła „informatyczna rewolucja” wprowadzająca szerokie rozumienie dokumentu. Celem zmian było dostosowanie przepisów prawa do rozwoju technologicznego. Nadal jednak istnieje silna linia orzecznicza, która nie uznaje niepoświadczonej kserokopii za dokument ani nie przyznaje jej jakiegokolwiek mocy dowodowej, co wydaje się nieprawidłowe¹⁶. Według drugiej linii orzeczniczej

¹⁵ Zob. M. Stanek, *Dowód z dokumentów i z wiadomości specjalnych*, Kraków 2014, s. 339, https://www.kSSIP.gov.pl/sites/default/files/casebook_cywilny_internet.pdf (dostęp: 2.06.2022 r.); wyrok SA w Lublinie z dnia 19 czerwca 2013 r., I ACa 166/13, Legalis nr 739845; wyrok SO we Wrocławiu z dnia 29 czerwca 2015 r., II Ca 522/15, Legalis nr 2175017; uchwała SN z dnia 29 marca 1994 r., III CZP 37/94, Legalis nr 28526; wyrok SN z dnia 16 czerwca 2000 r., IV CKN 59/00, Legalis nr 53951; wyrok SN z dnia 10 lipca 2009 r., II CSK 71/09, Legalis nr 274052.

¹⁶ Niepoświadczona kserokopia nie jest dokumentem, jeżeli zaś pismo nie może być uznane za dokument, nie może być ono również podstawą do prowadzenia dowodu w trybie art. 308 k.p.c. – wyrok SO w Łodzi z dnia 3 marca 2020 r., III Ca 6/20, Legalis nr 2521231; wyrok SO w Kielcach z dnia 9 marca 2016 r., II Ca 21/16, Legalis nr 2048552; kserokopia dokumentu nie jest dokumentem ani jego odpisem – wyrok SA w Gdańsku z dnia 22 lutego 2019 r., I AGa 367/18, Legalis nr 2239139; kopie dokumentów niepoświadczone za zgodność z oryginałem (i to przez uprawnione podmioty) nie są dowodami z dokumentów, warunkiem uznania kserokopii za dokument jest umieszczenie na niej zaopatrzonego podpisem poświadczenia jej zgodności z oryginałem dokumentu – wyrok SA w Szczecinie z dnia 31 października 2018 r., III AUa 261/17, Legalis nr 2242231. Trafnie T. Zembrzusi w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, Lex, art. 243¹, Nb 5 i art. 308, Nb 7 – w świetle obecnie obowiązującego art. 243¹ k.p.c. i 308 k.p.c. kserokopia jest dokumentem, jeżeli jest nośnikiem zawierającym pewną informację. Kserokopia składająca się z tekstu umożliwiającego ustalenie jego autora stanowi dokument w rozumieniu art. 244 i n. k.p.c. Jeżeli natomiast informacja została wyrażona w sposób inny niż tekstem, kserokopia może stanowić dowód na podstawie art. 308 k.p.c. Kserokopia jest wyrazem formy dokumentowej, jej moc dowodowa może okazać się niewielka, ale może stanowić dokument i dowód, a więc być podstawą dokonania ustaleń faktycznych

niepoświadczona kserokopia nie jest dokumentem, jednak nie jest pozbawiona mocy dowodowej. Stanowi jeden ze środków dowodowych, przy pomocy których strona może udowodnić fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, dopóki sąd ani strona przeciwna jej nie zakwestionuje i nie zażąda przedstawienia oryginałów dokumentów¹⁷.

Wydaje się, że niepoświadczona kserokopia (zarówno dokumentu konstytutywnego, jak i deklaratywnego) powinna być uznawana za dokument, ponieważ stanowi nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jego treścią (art. 77³ k.c.). Nośnikiem jest papier, a treścią informacja utrwalona na papierze niezależnie od tego, czy jest poświadczona w jakikolwiek sposób lub czy można ustalić jej wystawcę¹⁸. Niepoświadczona kserokopia dokumentu zawierającego tekst powinna być przeprowadzona na podstawie art. 243¹ k.p.c., jeżeli istnieje możliwość ustalenia jej autora. Natomiast jeżeli nie ma możliwości ustalenia autora informacji (bez względu

i następnie wyrokowania. Podobnie również J. Misztal-Konecka stwierdza, że obecnie dokumentem jest także niepodpisana informacja (zob. J. Misztal-Konecka, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. A. Marciniak, Legalis 2019, art. 308, Nb 4).

¹⁷ Zob. postanowienie SN z dnia 12 lutego 2019 r., II PK 12/18, Legalis nr 1873000; wyrok SN z dnia 17 czerwca 2016 r., IV CSK 669/15, Legalis nr 1533391. W mojej ocenie na możliwość wykorzystywania w sprawach cywilnych niepoświadczonych kserokopii wskazuje nie tylko otwarty katalog środków dowodowych, ale także zasada swobodnej oceny dowodów, zgodnie z którą sąd według własnego przekonania i biorąc pod uwagę zebrany materiał, ocenia moc dowodową, a także wiarygodność przedstawionych dowodów (podobnie wyrok SN z dnia 5 listopada 2008 r., I CSK 138/08, Legalis nr 553457, w którym wskazano, że katalog środków dowodowych nie jest zamknięty i dopuszczalne jest korzystanie z każdego źródła informacji o faktach o istotnym znaczeniu dla rozstrzygnięcia sprawy, jeżeli nie jest to sprzeczne z przepisami prawa).

¹⁸ Dokument w postępowaniu cywilnym (w tym także dokument elektroniczny) musi się składać z nośnika informacji oraz musi istnieć możliwość zapoznania się z treścią nośnika (musi być możliwe odtworzenie treści w trakcie postępowania cywilnego). Innymi słowy, będzie chodziło o nośnik informacji (może to być zarówno nośnik o charakterze materialnym, jak kartka papieru, pendrive, dysk twardy), jak i nośnik niematerialny – magazyn w tzw. chmurze (*cloud computing service*) lub serwer zawierający jakąś treść, przy czym forma treści jest dowolna. Do zachowania formy dokumentu nie jest konieczny podpis pod dokumentem ani nawet ustalenie wystawcy (zob. uzasadnienie, s. 66).

na to, czy będzie to oświadczenie woli, wiedzy, uczuć, doświadczeń lub przeżyć) zawartej w kserokopii (lub gdy będzie to kserokopia obrazu), to może być ona przeprowadzana na podstawie art. 308 k.p.c. Ocena niepoświadczonej kserokopii powinna się odbywać na podstawie art. 233 k.p.c. i być wnikliwa oraz krytyczna. Sąd i strona przeciwna mogą żądać przedstawienia dokumentu w oryginale (zob. art. 129, 248, 249 k.p.c.).

5. Fotokopia i skan

Zgodnie z art. 308 k.p.c. przed zmkpc15 sąd mógł dopuścić dowód z filmu, telewizji, fotokopii, fotografii, planów, rysunków oraz płyt lub taśm dźwiękowych i innych przyrządów utrwalających albo przenoszących obrazy lub dźwięki. Dowody te sąd przeprowadzał, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów. Treść przepisu (która nie była zmieniana od 1964 r.) uznawano za archaiczną i nienadążającą za rozwojem środków technicznych umożliwiających utrwalanie rzeczywistości¹⁹. Obecnie art. 308 k.p.c. stanowi, że dowody z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹ k.p.c., w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów.

Fotografia może mieć charakter pierwotny lub wtórny²⁰. Gdy utrwała przedmiot, stan lub rzecz, ma charakter pierwotny. Z kolei fotografia innej fotografii, dokumentu lub elektronicznego nośnika zawierającego zapis obrazu lub tekstu ma charakter wtórny. Proponuję, aby fotokopię rozumieć jako kopię dokumentu uzyskaną metodą (techniką) fotograficzną²¹.

¹⁹ Zob. T. Zembrzuski, op.cit., art. 308, Nb 1 i wskazana tam literatura.

²⁰ Zob. ibidem, art. 308, Nb 7.

²¹ Zob. *Słownik PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/fotokopia;2558434> (dostęp: 13.06.2022 r.); zob. również <https://pl.wiktionary.org/wiki/fotokopia> (dostęp: 13.06.2022 r.).

Skan to „plik komputerowy powstający w wyniku skanowania jakiegoś obrazu graficznego”²². Wydaje się, że skan i fotokopia mają podobny charakter i wspólne cechy. Obie formy kopii mają postać niematerialną – elektroniczną, stanowią dane zapisane elektronicznie – plik, zawierają metadane itd. Mogą być zapisane w tej samej formie (.pdf) albo być zapisywane w różnych formatach (.gif, .jpg). Proponuję, aby stosować do nich odpowiednio przepisy o dowodzie z dokumentu, a w wypadku, gdy informacja zostaje ujawniona w inny sposób niż przy pomocy tekstu (np. w postaci obrazów, rysunków, planów) – przepisy o dowodzie z dokumentu oraz o dowodzie z oględzin (art. 308 k.p.c).

Podobnie jak kserokopie skany i fotokopie stanowią odbicie dokumentu, więc sposób ich wykorzystywania, przeprowadzania i oceny może być podobny. Warto jednak pamiętać, że kserokopia stanowi papierowe odbicie dokumentu (a więc ma postać materialną), natomiast elektroniczne środki dowodowe (fotokopia, skan) przybierają postać niematerialną. Powoduje to, że mają one unikalne cechy, np. metadane, których nie posiadają dowody materialne (w tym również kserokopie). W wypadku powstania wątpliwości co do autentyczności lub integralności kopii zapisanej w postaci elektronicznej, wykorzystywanej jako środek dowodowy w sprawie, istnieje możliwość zbadania kopii, także z pomocą biegłego, poprzez analizę metadanych. Metadane mogą dostarczyć precyzyjnych informacji m.in. o tym, kiedy kopia dokumentu została utworzona, a także czy nie była modyfikowana od momentu jej powstania. Wydaje się więc, że są pewniejszym źródłem informacji i powinny przejawiać większy walor dowodowy w sprawach cywilnych.

Sformułowanie dobrej i obszernej definicji dokumentu, pozwalającej na objęcie nią szerokiego zakresu dowodów elektronicznych, dowodu z dokumentu elektronicznego i tradycyjnego dowodu z dokumentu, powinno przyczynić się do lepszego wykorzystywania materiału dowodowego (w tym również elektronicznego materiału dowodowego) przez strony oraz jego przeprowadzania, a także oceny przez sąd. Uporządkowanie kwestii dokumentu jest niezbędne

²² Zob. *Słownik PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/skan;2575525> (dostęp: 13.06.2022 r.).

dla dalszych rozważań dotyczących dokumentu elektronicznego, a w szczególności tego, co należy przez to pojęcie rozumieć. Może być również przydatne w zakresie elektronicznych i papierowych kopii dokumentu. Wydaje się, że jest też konieczne do dalszego rozwoju instytucji dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym z uwagi na istotne różnice między dokumentem elektronicznym a tradycyjnym. Dokumenty elektroniczne, jak również dowody elektroniczne mają inne cechy, ich charakter jest bardziej złożony i skomplikowany. W konsekwencji ich wykorzystywanie przez strony oraz przeprowadzanie i ocena przez sąd bywają problematyczne, co potwierdzają np. liczne błędy sądów w zakresie wykorzystywania elektronicznego materiału dowodowego, a konkretnie danych billingowych²³.

Istotne znaczenie dla wykorzystywania zapisów elektronicznych w postępowaniu cywilnym (z uwagi na łatwość ich modyfikacji i manipulacji) będzie miało zastosowanie odpowiednich środków technicznych do ich gromadzenia, przechowywania i zabezpieczania²⁴. Przydatna może być instytucja zabezpieczenia dowodów (art. 310–315 k.p.c.), jednak do jej wykorzystania konieczne będzie skorzystanie z usług biegłego. Ciekawym sposobem zabezpieczenia dowodów elektronicznych jest sporządzenie przez notariusza protokołu z czynności wejścia na daną stronę internetową, na której we wskazanym momencie widoczna była określona treść²⁵.

²³ W 2013 r. NIK przeprowadziła kontrole działalności administracyjno-organizacyjnej sądów cywilnych w zakresie przetwarzania oraz uzyskiwania danych z billingów. Wykazano liczne przypadki kierowania wniosków o udostępnienie danych telekomunikacyjnych bez wymaganej zgody abonenta. Żądano danych za okres przekraczający 24 miesiące, a także powoływano się na niepoprawne przepisy w zakresie udostępnienia danych telekomunikacyjnych. Ponadto kontrola wykazała powtarzający się (systematyczny) charakter opisanych nieprawidłowości, co wskazuje na znaczne ryzyko występowania podobnych błędów w przyszłości.

²⁴ Podobnie J. Misztal-Konecka, *op.cit.*, art. 243¹, Nb 5.

²⁵ *Ibidem*.

6. Definicja dokumentu elektronicznego

Nie istnieje legalna definicja dokumentu elektronicznego na gruncie prawa cywilnego materialnego i procesowego w polskim systemie prawnym. Na poziomie legislacyjnym definicja dokumentu elektronicznego znajduje się jedynie w ustawie z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne²⁶. Zgodnie z art. 3 pkt 2 u.d.i.p.r.z.p. „dokument elektroniczny to stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych”. Artykuł 2 pkt 1 u.d.i.p.r.z.p. regulujący zakres jej stosowania wskazuje wprost, że przepisy ustawy stosuje się do podmiotów realizujących zadania publiczne, m.in. organów administracji rządowej, organów kontroli państwowej i ochrony prawa, a także sądów. Natomiast art. 1 k.p.c. stanowi, że przepisy Kodeksu postępowania cywilnego stosuje się do spraw z zakresu: prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, prawa pracy, a także do innych spraw, które zostały przekazane do rozpoznania w postępowaniu cywilnym na mocy przepisów szczególnych, jak np. sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych. Definicja legalna co do zasady służy celom ustawy, w której została wprowadzona, jednak w teorii i praktyce prawa powszechnie akceptuje się posiłkowe stosowanie definicji z innych dziedzin w przypadku ich braku²⁷. Można więc uznać, że definicja wskazana w art. 3 mogłaby być stosowana, co wydaje się szczególnie zasadne i pomocne, biorąc pod uwagę wskazówkę interpretacyjną zawartą w art. 61 ust. 1 pkt 2 u.d.i.p.r.z.p., zgodnie z którą w razie wątpliwości co do rozumienia pojęcia dokumentu elektronicznego należy przez nie rozumieć dane elektroniczne, dane w postaci elektronicz-

²⁶ Tekst jednolity: Dz.U. z 2021 r. poz. 2070 ze zm., dalej: u.d.i.p.r.z.p.

²⁷ Np. pojęcie osoby bliskiej i najbliższej, zawarte w Kodeksie karnym, znajduje zastosowanie na gruncie prawa cywilnego procesowego, a także innych dziedzin (zob. art. 1087 k.p.c. i art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tekst jednolity: Dz.U. z 2022 r. poz. 1726, dalej: k.k.) lub definicja małżeństwa z k.r.o. która jest stosowana w prawie karnym (zob. art. 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst jednolity: Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 oraz art. 40 § 2 k.k.).

nej, dane w formie elektronicznej, dane informatyczne, informacje w postaci elektronicznej albo informacje w formie elektronicznej. Idąc za tą wykładnią, za dokument elektroniczny w postępowaniu cywilnym można by uznać np. pisemny protokół elektroniczny z posiedzenia sądowego (zob. art. 158 k.p.c.) lub prawomocne postanowienia konstytutywne, wydawane w Elektronicznym Postępowaniu Upominawczym (system EPU) (art. 505³⁹ § 2 k.p.c.).

Warto również zwrócić uwagę na ustawodawstwo europejskie, a konkretnie na definicję sformułowaną w rozporządzeniu eIDAS, zgodnie z którą dokument elektroniczny oznacza: „każdą treść przechowywaną w postaci elektronicznej, w szczególności tekst lub nagranie dźwiękowe, wizualne lub audiowizualne”²⁸. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 2020 r. w sprawie sposobu sporządzania i przekazywania informacji oraz wymagań technicznych dla dokumentów elektronicznych oraz środków komunikacji elektronicznej w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego lub konkursie odsyła do tej definicji w § 1, podpunkcie 2, więc definicja jest stosowana w systemie zamówień publicznych. Zestawiając powyższe definicje, można uznać, że w obu definicjach będzie chodziło o plik zapisany w postaci elektronicznej na jakimś nośniku danych (zbiór danych mający swoją nazwę, odróżniającą go od innych zbiorów), zawierający jakąś treść, przy czym forma treści jest dowolna²⁹.

Nadal obowiązująca kanadyjska ustawa o dowodach z 1985 r. stanowi, że: „Dokument elektroniczny oznacza dane zapisane lub przechowywane na dowolnym nośniku, w systemie komputerowym lub innym podobnym urządzeniu, które mogą być odczytywane lub odbierane przez osobę lub komputer lub inne podobne urządze-

²⁸ Zob. art. 3 pkt 35 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym (eIDAS) oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0910> (dostęp: 9.12.2021 r.), dalej: rozporządzenie eIDAS.

²⁹ Zob. *Słownik PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/plik;2571761.html> (dostęp: 9.12.2021 r.); zob. *E-podręcznik*, https://epodrecznik.mc.gov.pl/mediawiki/index.php?title=Dokument_elektroniczny (dostęp: 9.12.2021 r.).

nie³⁰. Obejmuje wyświetlanie, wydruk lub inne wyjście tych danych³¹. W mojej ocenie wydruk, a także wyświetlanie danych nie powinny być klasyfikowane jako dokument elektroniczny z uwagi na to, że nie zawierają metadanych, które mają istotne znaczenie dla ustalenia autentyczności i wiarygodności, a zatem również mocy dowodowej elektronicznych środków dowodowych.

Także łotewski ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie definicji dokumentu elektronicznego. Zgodnie z art. 1 łotewskiej ustawy o dokumentach elektronicznych, która opiera się na dyrektywie 1999/93/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 grudnia 1999 r. w sprawie wspólnotowych wytycznych dotyczących podpisów elektronicznych (uchylona), dokumentem elektronicznym są każde dane elektronicznie tworzone, przechowywane lub otrzymane, które umożliwiają ich wykorzystanie do wykonywania czynności, realizacji i ochrony praw³².

Definicje formułowane na poziomie legislacyjnym, zarówno w polskim systemie, jak i w obcych systemach prawnych, są dość jednorodne. Zwykle składają się z dwóch elementów:

1. odniesienia do danych, treści lub informacji zapisanych w postaci elektronicznej (czasami zawierają również dodatkowy wymóg, aby te dane, treści lub informacje miały znaczenie dla postępowania);
2. wymogu, aby była możliwość zapoznania się z ich treścią (poprzez odczytanie, odtworzenie lub przesyłanie za pomocą urządzeń technicznych).

³⁰ Zob. Canada Evidence Act, R.S.C., 1985, c. C-5, art. 31.8, <https://www.canlii.org/en/ca/laws/stat/rsc-1985-c-c-5/latest/rsc-1985-c-c-5.html> (dostęp: 9.12.2021 r.).

³¹ Ibidem.

³² Zob. T. Jurkeviča, *The Concept of an Electronic Document*, XVI Turiba University Conference Towards Smart, Sustainable and Inclusive Europe: Challenges for Future Development, Ryga 2015, s. 143–145, https://www.researchgate.net/profile/Maria-Johann/publication/281585512_The_perception_of_tourism_product_quality_and_tourist_satisfaction_the_case_of_package_holiday_travelers_visiting_Poland/links/58cb897692851c31f6552914/The-perception-of-tourism-product-quality-and-tourist-satisfaction-the-case-of-package-holiday-travelers-visiting-Poland.pdf (dostęp: 9.12.2021 r.).

W polskiej literaturze sformułowano kilka koncepcji, ponieważ przepisy postępowania cywilnego oraz karnego nie zawierają definicji dokumentu elektronicznego. Arkadiusz Lach definiuje dokument elektroniczny jako będącą przejawem myśli człowieka treść pojęciową, zawartą w formie elektronicznej na nośniku informacji, która może mieć znaczenie dowodowe³³. Zgodnie z definicją sformuowaną przez Berenika Kaczmarek-Templin dokument elektroniczny to „każde potencjalnie stałe zapisanie danych w pliku i utrwalenie ich na nośniku danych za pomocą elektronicznego przetwarzania sygnału”³⁴.

W polskim postępowaniu cywilnym dokument sporządzony w postaci elektronicznej nie został wyodrębniony jako samodzielny środek dowodowy, więc stanowi jedynie rodzaj dokumentu³⁵. Dokument elektroniczny w procesie cywilnym musi spełniać wymogi przewidziane dla dokumentu z uwagi na fakt odpowiedniego stosowania definicji dokumentu zawartej w Kodeksie cywilnym na gruncie prawa procesowego³⁶. Mikołaj Rusiński sformułował definicję dokumentu elektronicznego, zgodnie z którą dokumentem elektronicznym jest „elektroniczny nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią”³⁷. Takie pojęcie dokumentu elektronicznego pokrywa się z definicją zawartą w art. 77³ k.c., więc jest ona prawidłowa na gruncie prawa materialnego. W postępowaniu cywilnym warto byłoby jednak pamiętać o realizowanej przez dokument funkcji dowodowej, a konkretnie o regułach zawartych w art. 227 k.p.c. oraz art. 235² § 1 k.p.c., który zawiera przesłanki pominięcia dowodu. Zgodnie z art. 235² § 1 pkt 2 k.p.c., aby dowód (w tym również dokument elektroniczny) został dopuszczony jako środek dowodowy w sprawie, musi on mieć znaczenie dla rozstrzy-

³³ Zob. A. Lach, *Dowody elektroniczne w procesie karnym*, Toruń 2004, s. 43.

³⁴ Zob. B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie*, rozdział I. Pojęcie dokumentu a pojęcie dokumentu elektronicznego, § 2. Definicja dokumentu elektronicznego, IX Dokument elektroniczny w rozumieniu niniejszej rozprawy.

³⁵ Podobnie M. Rusiński, *op.cit.*, s. 7.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

gnięcia sprawy. Dokument sporządzony w postaci elektronicznej w procesie cywilnym musi więc mieć trzy cechy, a nie dwie z uwagi na wymienione wyżej artykuły. W mojej ocenie dokument elektroniczny powinien więc spełniać trzy kryteria:

1. powiązanie z nośnikiem,
2. możliwość zapoznania się z jego treścią,
3. znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Proponuję, aby dokument elektroniczny w postępowaniu cywilnym rozumieć jako elektroniczny nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jego treścią, jeżeli ma znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Definicja dokumentu zawarta w art. 77³ k.c. jest na tyle szeroka, że obejmuje również dokumenty elektroniczne (zarówno te składające się z tekstu, jak i te, które zawierają treść inną niż tekst, zapis dźwięku, zapis obrazu, zapis obrazu i dźwięku), więc nie ma konieczności wprowadzania odrębnego pojęcia na poziomie legiślacyjnym³⁸. Byłoby to nawet niecelowe i mogłoby wywołać wątpliwość, czy dokument elektroniczny stanowi samodzielną instytucję w systemie prawa³⁹. Wskazanie powyższej definicji w doktrynie prawa procesowego wydaje się jednak zasadne i pomocne, ponieważ prawo postępowania cywilnego stawia dodatkowe wymogi dla dokumentów elektronicznych, nieprzewidziane w prawie materialnym. Sformułowana wyżej definicja wpisuje się w zakres pojęcia elektronicznego dokumentu urzędowego i prywatnego zawartego w art. 244 i 245 k.p.c., a także jest przydatna dla potrzeb klasyfikacji dokumentów elektronicznych. Ponadto obejmuje również drugi podział dokumentów wynikający z art. 243¹ i 308 k.p.c. Także dokumenty pierwotne (czyli istniejące w postaci elektronicznej od momentu ich powstania) i zdigitalizowane (czyli wtórne cyfrowe) wpasowują się w zakres tak sformułowanej definicji dokumentu sporządzonego w postaci elektronicznej.

³⁸ Podobnie *ibidem*, s. 9 i wskazana tam literatura.

³⁹ *Ibidem*.

7. Rodzaje dokumentów elektronicznych

Kodeks postępowania cywilnego dzieli dokumenty na prywatne i urzędowe. Dokumenty urzędowe zostały uregulowane w art. 244 k.p.c., a dokumenty prywatne w art. 245 k.p.c.

Na skutek nowelizacji prawa postępowania cywilnego możemy wyróżnić dokumenty elektroniczne zawierające tekst oraz dokumenty elektroniczne zawierające treść inną niż tekst (np. dźwięki, obrazy, wykresy, mapy, rysunki)⁴⁰. Zgodnie z art. 308 k.p.c. dokumenty zawierające treść inną niż tekst sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z dokumentów oraz o dowodzie z oględzin. Natomiast do dokumentów zawierających tekst zastosowanie znajdują art. 243²–257 k.p.c.

Istotne znaczenie w kontekście weryfikacji autentyczności dokumentów w postępowaniu cywilnym może mieć podział dokumentów cyfrowych na dokumenty cyfrowe zdigitalizowane oraz dokumenty cyfrowe *sensu stricto*. Dokumenty cyfrowe *sensu stricto* to dokumenty, które od momentu powstania istniały w formie cyfrowej, natomiast dokumenty cyfrowe zdigitalizowane to takie, które pierwotnie istniały w postaci materialnej, a następnie zostały przekonwertowane na postać cyfrową⁴¹. Dokumenty wtórne cyfrowe obejmują fotokopie oraz skany dokumentów tradycyjnych (zeskanowany dokument pisemny może mieć postać fotografii – pliku graficznego)⁴². Należy je przeprowadzać w podobny sposób jak kserokopie, ponieważ stanowią odbicie dokumentu⁴³.

W pierwszej kolejności sąd musi zbadać, czy przedłożony w postępowaniu środek dowodowy ma konstytutywne elementy dokumentu (spełnia przesłanki dokumentu w rozumieniu art. 77³ k.c.). Jeżeli ustalenia sądu będą pozytywne, to dalsza ocena powinna dotyczyć tych cech dokumentu, które umożliwiają uznanie go za dokument tekstowy z możliwością identyfikacji jego autora

⁴⁰ Zob. zmkpc15.

⁴¹ Zob. A. Lach, op.cit., s. 44.

⁴² Podobnie M. Rusiński, op.cit., s. 7; podobnie również I. Wolwiak, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2021, art. 245, Nb 56.

⁴³ Podobnie M. Rusiński, op.cit., s. 7.

(spełnia przesłanki dokumentu w świetle art. 243¹ k.p.c. i wtedy art. 244–257 k.p.c. będą stosowane), a w następnej kolejności – tych cech dokumentu, które stanowią o jego prywatnym lub urzędowym charakterze⁴⁴.

8. Podsumowanie

Wprowadzenie szerokiej definicji dokumentu umożliwiło objęcie jej zakresem prawie wszystkich danych elektronicznych proponowanych przez strony we wniosku dowodowym jako środki dowodowe. Elektroniczny materiał dowodowy zapewnia większą szybkość i jakość postępowania, jednak jego wykorzystywanie w postępowaniu cywilnym może stwarzać trudności. Problematyczne kwestie mogą dotyczyć m.in. łatwości modyfikacji informacji utrwalonych w formie elektronicznej lub anonimowości osób tworzących i przesyłających dane. Rozwiązaniem mogłoby być wyodrębnienie dokumentu elektronicznego jako samodzielnego środka dowodowego (jako jednego z rodzajów dowodów elektronicznych) i wprowadzenie odpowiednich zmian w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego. Uregulowania wymaga szczególnie kwestia autentyczności i integralności dokumentów elektronicznych, która z uwagi na dynamiczny rozwój techniki będzie wymagała częstych zmian wprowadzonej w tym zakresie regulacji prawnej.

STRESZCZENIE

Dokument elektroniczny w postępowaniu cywilnym

Artykuł dotyczy dokumentów elektronicznych oraz problemów z nimi związanych. Dowody elektroniczne są coraz częściej wykorzystywane w sprawach cywilnych, co powinno być nadzorowane przez sędziów. Rów-

⁴⁴ Zob. E. Rudkowska-Ząbczyk, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, wyd. 29, Legalis 2021, art. 243¹, Nb 12; zob. również M. Rejdak, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. A. Marciniak, Legalis 2019, art. 245, Nb 2.

niez przepisy prawne nie mogą pozostawać w tyle za rozwojem technologii i powinny być odpowiednio modyfikowane oraz dostosowywane do nowych możliwości. Skomplikowany charakter danych i informacji zapisanych w formie elektronicznej oraz wiele problematycznych kwestii związanych z wykorzystywaniem elektronicznego materiału dowodowego uzasadnia potrzebę przyjrzenia się tym zagadnieniom.

Słowa kluczowe: dowody elektroniczne; dokument elektroniczny; informatyzacja postępowania cywilnego; zwiększenie sprawności postępowania

SUMMARY

Electronic document in civil proceedings

The article deals with electronic documents and related problems. Electronic evidence is increasingly used in civil cases and its use should be supervised by judges. Also, legal regulations must not lag behind the development of technology and should be appropriately modified and adapted to new technologies. The complexity of electronic data and information and the many problematic issues related to the use of electronic evidence justify the need to look at these issues.

Keywords: electronic evidence; electronic document; computerization of civil proceedings; increase in the efficiency of the proceeding

BIBLIOGRAFIA

- Allerhand M., *Kodeks postępowania cywilnego – komentarz*, Warszawa 1932.
- Berutowicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1983.
- Ereciński T., *Z problematyki dowodu z dokumentów w postępowaniu cywilnym*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Z. Resicha*, Warszawa 1985.
- Jesion M., *Dowód z elektronicznego dokumentu prywatnego*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2019, nr 1, http://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/122484/PDF/01_Dowod_z_elektronicznego_dokumentu.pdf.
- Jurkeviča U., *The Concept of an Electronic Document*, XVI Turiba University Conference Towards Smart, Sustainable and Inclusive Europe: Challenges for Future Development, Ryga 2015, <https://www.researchgate.net/>

profile/Maria-Johann/publication/281585512_The_perception_of_tourism_product_quality_and_tourist_satisfaction_the_case_of_package_holiday_travelers_visiting_Poland/links/58cb897692851c31f6552914/The-perception-of-tourism-product-quality-and-touristsatisfaction-the-case-of-package-holiday-travelers-visiting-Poland.pdf.

Kaczmarek-Templin B., *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Legalis 2012.

Knoppek K., *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993.

Lach A., *Dowody elektroniczne w procesie karnym*, Toruń 2004.

Misztal-Konecka J., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. A. Marciniak, Legalis 2019.

Rejda M., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. A. Marciniak, Legalis 2019.

Resich Z., *Postępowanie dowodowe*, w: *System prawa procesowego*, t. 2, Warszawa 1987.

Rudkowska-Ząbczyk E., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, wyd. 29, Legalis 2021.

Rusiński M., *Dowód z dokumentu elektronicznego i wydruku w procesie cywilnym w świetle znowelizowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 2.

Waligórski M., *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947.

Wołwiak I., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2021.

Zembrzuski T., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, Lex.

